

Josip Butorac

OMLADINA VINODOLA U USTANIČKIM DANIMA — KOMENTAR NEKIH STAVOVA I BROJČANIH POKAZATELJA

Već duže vremena postoji želja da se o omladini Vinodola, koja je stasala uoči i na početku drugog svjetskog rata i naše revolucije, dà širi i kompletniji prikaz, u kome bi se njeno učešće u naprednom i radničkom pokretu, a posebno narodnooslobodilačkoj borbi, dalo — kroz geografski jedinstvenu, u cjelini istaknutiju, a po problematici svestraniju obradu građe. O tome već ima publiciranog materijala. Međutim, on nije, zasad, sistematiziran, po značenju je uže lokaln, a njemu je pisano općenito, a što je najbitnije — nepotpun je za shvaćanje pravog stanja, i u usporedbi s onim što je ta omladina činila i učinila u to svoje omladinsko vrijeme, tada i sudbonosno, kako za naše tako i druge narode svijeta.

Tek koncem 1980. godine, počelo se prilaziti realizaciji tih želja i potrebe. No, zbog raznih okolnosti, ozbiljniji rad je otpočeo tek od sastanka redakcije Vinodolskog zbornika — 23. travnja 1981. — gdje je prihvaćen i radni naslov prve teme, pod imenom — »Omladina Vinodola uoči drugog svjetskog rata i ustaničkoj 1941. godini«.

Dakle, u ovom Zborniku, posvećenom jubilarnoj četrdesetoj godišnjici ustanka i narodne revolucije svih jugoslavenskih naroda i narodnosti, mislilo se s obradom materijala o omladini Vinodola, koja je kao takva ušla u narodnooslobodilački rat i našu revoluciju, doći do kraja 1941. i prvih mjeseci 1942. godine, kada se konačno i službeno oblikuju organizacije Saveza komunističke omladine Jugoslavije (SKOJ) kako po Vinodolu općenito,¹ tako i njegovim partizanskim jedinicama, a s tim u vezi i počeci stvaranja Saveza mlade generacije (SMG) među ondašnjom civilnom omladinom.

Tema je, nema sumnje, zahvalna jer nudi mogućnost bogatstva sadržaja i potiče žar pisanja ali upravo zbog takvog svojstva, ona traži i veliku odgovornost.

Ulaskom u njenu problematiku — koncepcijski i kroz viđenja izvora pa i već dosad pronađene razne materijale za građu, autor se našao u dilemi, kako u tako kratkom roku (četiri mjeseca) iskoristiti sve te mogućnosti (razne dosad pisane materijale, kazivanja sudionika ili savremenika u zbivanjima i original dokumenata — naših i neprijatelja — iz vremena o kome se govori) i to obraditi tako, da konačan tekst bude zaista građa za historiju i štivo koje će služiti — prije svega odgojnoj svrsi a zatim i dragoj uspomeni svakome tko je tu direktno ili indirektno — pridonio, odnosno s događajima živio, kao i njegovim potomcima. Tim prije što je i postojeća evidencija o sudionicima NOB-a još uvijek problematična po točnosti nekih podataka o njima.

U takvom gledanju na stvari, osim najave da je rad na sređivanju i obradi građe u vezi s temom u toku — u ovom Zborniku, umjesto cjeline, koja to i onako ne bi mogla biti — izlazimo pred čitaoce samo s nekim pitanjima iz strukturnih podataka one vinodolske omladine koja se svrstala u redove ustanika 1941. godine u Vinodolu, i to sa ciljem da se, barem u osnovi, vidi put kojim se ide u tretiranje tog, u stvari i najvažnijeg dijela teme u najavi i donekle sagledaju problemi oko toga, a onda i neki početni pokazatelji, koji, razumije se, nisu do kraja izvedeni.

Naime, podaci do kojih se za ovu priliku i potrebu — putem ankete — dosad moglo doći, govore da je na teritoriju Vinodola, kao faktor ustanka 1941, od ukupno 316 najizrazitijih aktivista,² među kojima i 18 žena, bilo 165 omladinaca i 8 omladinke.

Ovdje, svakako, treba zastati da bismo se upoznali sa stavom i kriterijem, po kojima se došlo do ovih podataka.

1. TKO SPADA U OMLADINU PREMA GODINAMA STAROSTI?

O ovom pitanju, kao problemu dobi i raspona godišta, može biti više tumačenja — naučnih i laičkih. No, dosad ni jedno od njih nije u značajnijem raskoraku. Radi se o godini ili dvije razlike u gledanju.

Ne ulazeći u daljnja historijska i neka naučna razmatranja o opredjeljenju te omladinske dobi, mi smo pošli od one stvarnosti i prakse kakva je bila u vrijeme zbivanja događaja o kojima se ovdje piše, kada su se mladi sami — u zbilji života — diferencirali i svrstavali u odgovarajuću kategoriju, koja im je po njihovim mogućnostima i djelu priznata.

Poznato je, naime, da su naši komunisti kao jedini istinski borci za prava čovjeka u bivšoj Jugoslaviji, to pitanje počeli razmatrati i u smislu organiziranog nastupa mladih za njihova životna prava, pa su na prvom kongresu SKOJ-a³ — vjerojatno vođeni mišlju o obespravljenosti malodobnika koje su kapitalisti već kao takve nemilosrdno počeli eksploatirati — stali na stanovište, da i one od 12 godina, treba obuhvatiti organizacijski, te tada usvojeni statut otvara kao mogućnost i njihova prava na organiziranje u SKOJ-u⁴

Tako je tim statutom, u neku ruku, i službeno postavljen raspon omladinske dobi, koja počinje s navršениh 12 a završava sa 25 godina.⁵

Kasnije se to pomjera i postavlja u granice od 14. do 27. godine životne dobi,⁶ što je kao pravilo u smislu opredjeljenja omladinske kategorije, danas verificirano i Statutom Saveza socijalističke omladine Jugoslavije (SSOJ) i Saveza socijalističke omladine Hrvatske (SSOH), gdje je ovo, pogotovo, određeno i jasno izraženo.⁷

Polazeći od toga i naprijed spomenute naše ustaničke prakse, mi smo se opredijelili za stav da u omladinu o kojoj se u kontretnom radi — tu kategoriju po životnoj dobi — spadaju oni koji su rođeni 1916. do 1927. godine, jer su prvi 1941. imali punih ili punih 25 godina, a drugi navršavali ili navršili 14 godina života,⁸ iako zbog nekih ranije neusuglašenih pojmova ovog puta s problematikom — koliko se ona tu u narednom daje — izlazimo i brojne podatke, kako slijede prikazujemo za omladinu koja je rođena između 1916. i 1926. godine. Dakle, bez 1927. godišta.

2. ODREĐIVANJE KRITERIJA TKO JE BIO AKTIVIST KAO FAKTOR USTANKA?

Što se pak tog pitanja tiče, tu se pošlo prije svega od toga, da li je do-
tičan, bar negdje druge polovine 1941.
bio i fizički prisutan na ovom (vino-
dolskom) teritoriju.

Od toga se išlo i na druga tri
pravila:

a) da je takav dokazao pravo i no-
silac je Partizanske spomenice 1941.
godine, odnosno

b) onaj koji je poginuo ili umro u
toku NOB-a, da bi imao pravo na Spo-
menicu, i

c) da je takvom priznat borački
staž od 1941. godine.

Eto, to je osnova kriterija za oba
pitanja, te na bazi njega dajemo od-
ređene izvedbe stanja na nekoliko ele-
menata iz opće strukture omladine o
kojoj je riječ.

Kao prvo — tablica 1 — Brojni
pregled omladine koja je na teritoriju
Vinodola najneposrednije — direktno
— sudjelovala u ustanku — 1941. —
po godinama.

Iz ovog pregleda, pored brojnosti
sudjelujućih u ustanku — svih staros-
nih struktura — vidi se, kako njihov
brojni, tako i postotni odnos — sta-
riji i omladina — koji je 55% (54,75%)
u prilog omladinske strukture. Vid-
ljiva je tu i postotna visina poginulih
ili zbog ratnih stradanja umrlih od
završetka NOB-a u odnosu na početni
broj same ustaničke omladine koja
iznosi 28% (28,32%) na štetu tako iz-
gubljenih, što znači da je od onih koji
su kao prvi pošli u borbu skoro svaki
treći (3,53) stradao.

Tablica 1

Ukupno Vinodolaca	Broj nepo- srednjih sudionika ukupnog otpada na 1941. samo na teritoriju Vinodola	Godišta												Svega													
		1916.	1917.	1918.	1919.	1920.	1921.	1922.	1923.	1924.	1925.	1926.	poginulih	umrlih	preživjelih	oba spola											
316	165* 8	2	1	6	1	3	—	—	1	2	2	16	9	1	16	3	2	5	—	8	1	—	3	44	4	117	173

* Iznad razlomačke crte je broj muške a ispod ženske omladine.

Druga tablica pokazuje neke detalje dalje — u pravcu borbene svrstanosti, odnosa u doprinosu i dokaza svoje aktivnosti, te naše omladine u 1941. godini.

Tablica 2

Broj Vinodolaca neposrednih sudionika u ustanku 1941. godine samo na teritoriju Vinodola		Pripadnost 1941.				Broj samo u Vinodolu ustanku pripadajućih Vinodolaca — 1941. godine			
		Vinodolskim partizanskim jedinicama	Bribirskoj omladinskoj četi s borbenim grupama	Na ostalim dužnostima		Poginulih i u ratu umrlih s pravom na Partizansku spomenicu 1941.		Nasilaca Partizanske spomenice 1941.	
Ukupno	Od toga omladine	Svih starijih struktura — doba	Od toga omladine	Omladine	Omladine	Ukupno	Od toga iz omladinskog sastava	Ukupno	Iz sastava omladine
316	173	199	110	45	18	76	49	171	100

U ovom pregledu se brzo uočava činjenica da je omladina Vinodola ustaničkih dana, masovno pošla u najborbenije elemente NOB-a, gdje je samo u partizanskim jedinicama — tada partizanskih logora »Viševica« i »Bilo«⁹ prisutna sa 55% (55,28) u odnosu na sav tadašnji vojno-partizanski sastav.

Ovaj postotak bi svakako bio još veći, što se tiče omladinskog efektiva, kada bi se on prikazao u odnosu na sastav i drugih borbenih elemenata koji su 1941. postojali i djelovali u Vinodolu — Bribirska omladinska četa (isključivo omladinska jedinica), borbene grupe (omladina), seoske — partizanske — straže (pretežno starija godišta), izviđačko-obavještajno-kurirska služba (mješoviti sastav) i sl.

No, u to se ovom prilikom nije upuštalo, iako se već može reći da je, prema nekim grubljim proračunima, on negdje oko 70% na ukupan broj, što je — razumije se — 1942. godine još raslo u pogledu učešća omladine.

Poginulih prvoboraca je također više među omladinom — 64% (64,47), a slično je i kod nosilaca Partizanske spomenice 1941, gdje mladi sudjeluju sa 58% (58,48) u nošenju tog priznanja.

Treća tablica daje prikaz političke organiziranosti ove omladine.

Naime, poznata je ranija pripadnost komunističkoj prartiji (KP) ili SKOJ-u, određenog broja mladih ovoga kraja u pojedinim mjestima vani, a po nekog i u Vinodolu. Međutim, podaci iz naprijed spomenute ankete, govore o relativno velikom broju ovdje organizirane omladine — razumljivo, prije svega u SKOJ-u — već prve godine ustanka. Tako se među njegovim sudionicima na kraju 1941. pokazuje slijedeće stanje:

Treba reći da je između ovdje prikazane omladine na teritoriju Vinodola, prema podacima iz rečene ankete, njih petnaest bilo organizirano još uoči 1941. ili prve polovine te godine, i to — u KP 9 i 8 u SKOJ-u.

Tablica 3

Neposredni sudionici ustanka 1941. u Vinodolu — brojno	Politička organiziranost sudionika brojno							
	Na kraju 1941. godine, u:							
	Komunističkoj partiji		Kandidatima		SKOJ-u		Svega	
Ocjeli sastav	Omla- dina	Od svih sudionika ustanka	Od ovog omladine	Iz ukupnog sasta- va	Među omla- di- nom	Omla- dina	Organi- zirano	Od toga omladine
316	173	70	19	6	2	$\frac{38^*}{5}$	119	64

* Iznad razlomačke crte je broj muške a ispod ženske omladine.

U postotnom odnosu politički organiziranih — u smislu ovakvog pripadništva komunističkom elementu prikazanih prvoboraca — svih doba starosti — omladina je, dakle, prema ovim podacima tu prisutna sa 54% (53,78) od ukupnog zbira.

Sve ovo je dakako impozantan broj i to u svakom slučaju imponira, ali upravo zato treba ići na daljnja istraživanja, kako bi se u temeljitijoj obradi sa sigurnošću moglo reći koja brojčana mjera i u kom obliku predstavlja tu — u ovom slučaju — političku organiziranost vinodolske omladine u svom kraju, uoči i ustaničke 1941. godine.

Pored ovako dobivenih podataka o borbenoj i političkoj svrstanosti najaktivnijeg dijela vinodolske omladine te ustaničke godine u Vinodolu, među njima je i oko deset takvih koji spadaju u red organizatora, nosilaca ili pokretača ustanka na ovom teritoriju, u smislu općevinodolskog ili užeg značenja, od kojih se, barem trojica posebno ističu.¹⁰

Mogli bi se na bazi ovdje prikazanog općeg broja, izvesti još nekih pregledi, koji bi dalje oslikavali ovu omladinu po strukturi i njenoj borbenoj usmjerenosti. Međutim, baš ovih nekoliko — za ilustraciju sadržaja ovog kraćeg napisa — smatrani su kao dovoljni.

Naime, ovdje smo se od jedne relativno široke problematike koju će tretirati oko šest podnaslova, u početku naslovljene teme — o vinodolskoj omladini, usmjerili i ograničili na pitanje broja, prije svega ukupnog a onda — polazeći od toga — i još neke pokazatelje, samo za onu omladinu (koja je tu — 1941. godine — živjela i kao faktor ustanka djelovala na »licu mjesta« — u Vinodolu, što će i biti osnovni zadatak i glavni cilj spomenute prve teme. No, kako se vidi, ni tu nismo — u ovom terminu — uspjeli doći do pravog stanja.

Brojčana mjera koja je tu data, u svakom slučaju predstavlja najveći dio omladinskih prvoboraca Vinodola, koji su se tu nalazili 1941. godine. Međutim, to nije ni među njima i konačan broj. Problem je u nesređenosti podataka, pogotovo u nekim mjesnim zajednicama, kao Krmpote-Klenovica, Grižane-Belgrad, i još ponekoj,¹¹ pa se s velikom prisutnošću gotove istine procjenjuje da ovome broju treba dodati još oko 40 ili 50 omladinaca

i omladinki koji su se iz raspona ovih godišta — s istim kriterijima — nalazili u prvim redovima 1941. u ovome kraju.

Vidljiva je diferencijacija po kojoj se nigdje ovdje nije tretiralo onu vinodolsku omladinu — boračkog sastava (normalno da se to odnosi i na starije) koja se iz raznih razloga — potrebe životnog probitka — zatekla početkom ustanka u mjestima izvan Vinodola, a među kojom je bilo i takvih što su uslijed svoje antifašističke, odnosno komunističke aktivnosti, vani i pri dolascima ranije u svojim rodnim mjestima utjecali na druge pojedince i okolinu, te tako — barem posredno — također bili — u određenom — faktorom ustanka 1941. u zavičaju, pogotovo ako su se početkom 1942. i priključili vinodolskim partizanima. To, dakako, u zbiru daje jedan drugi broj prvoboraca-ustanika koji kao kategorija u ovom nedostaje.

Zatim se, razložno — u vinodolskoj stvarnosti — treba pitati koliko je pak bilo onih koji su — opet najneposrednije — bili vezani za ovih oko 200 do sada prepoznatih, što ih se u neku ruku smatra i pokretačima ustaničke aktivnosti na vinodolskom području, i uz tu povezanost obavljali razne borbene i druge zadatke — neophodne uspjehu razvoja ustanka — a radi toga isto tako bili u sličnim, ili jednakim, opasnostima koja je nametao neprijatelj.

U prilog te njihove povezanosti s ustankom je i činjenica da je određen broj njih te 1941. čak i partizansku zakletvu položio. Nema li i među ovakvima takvih kojima se — ako već nisu iskoristili zakonski službeno priznanje — treba radi istine a barem njihove moralne satisfakcije, eto, na ovaj način — zapisom — priznati da su bili (koji su zaista bili), također (onoliko koliko su bili) faktorom ustanka?

I najzad, treba li vidjeti i svu onu omladinu (svakako i starije kada se radi o njima) koji su svojim simpatijama ili više od toga — opredjeljenjem za narodnooslobodilački pokret (NOP), već 1941. činili osnovu masovnosti ondašnjeg ustanka u samom njegovom početku a pogotovo prvih mjeseci 1942. godine, kada je kao posljedica toga vinodolska teritorija u svom gornjem dijelu, potpuno, a središnjem djelomično oslobođena i takva ostala s ponekad većim ili manjim dijelom poluoslobođenog teritorija, gotovo za svo vrijeme rata, te zbog toga u povezanosti prema Gorskom kotaru i Lici predstavljala jedan od onih ustaničkih bastiona s kojim se u rukovodstvu i strategijski računalo i s pozicija te pozitivnosti koristilo, a on je i davao, često i iznad svojih mogućnosti? Masa mladih s vinodolskog teritorija dala je tu svoj veliki obol koji, pogotovo u stvaranju i razvijanju bratstva i jedinstva ima posebnu težinu, pa je normalno da se preko tih činjenica ne može preći samo jednom općom konstatacijom.

To je što se tiče traženja općeg — pravog — broja sudionika u ustanku i NOB-i. Posebno, pak u toj brojčanoj strukturi je pitanje organiziranosti omladine Vinodola u smislu komunističkog efektiva — prije 1941. a po određenom i u prvoj polovini te godine. Specifičnost koja je tu postajala u tom smislu, također traži pravo i realno tumačenje.

Dakle, sve ovo je kao potreba jednog temeljitijeg istraživanja, analize i pisanja još uvijek u velikom opsegu pred nama. Jasno, dodajući tu i onu prethodnost koja je bila uzrokom pozitivnih opredjeljenja Vinodolaca, kao i fakta produkata borbenosti — viđena kroz pojedinačne i kolektivne primjere pogotovo one iz ustanka i NOB-a.

Normalno je, da bi tu — po određenim pitanjima, morao do izražaja doći i kolektivni rad a nedvojbeno i veća podrška odgovornih faktora društveno-političke zajednice, od kojih bi neki, prije svega SUBNOR općine Crikvenica i UBNOR-a njenih MZ, odmah morali poduzeti sve da se konačno sredi svestranija evidencija o borcima crikveničke komune svih kategorija.

Autor teme »Omladina Vinodola uoči drugog svjetskog rata i ustaničkoj 1941. godini«, sa svoje strane, nastojat će da tu dâ što potpuniju materijalizaciju stvari, u smislu svemogućе dokumentirane potkrepe. Isto tako i učini ispravke, bilo ovdje ili drugdje datih podataka, ako se u međuvremenu dođe do drukčijih činilaca, tako da ta tema bude temelj daljnjim pisanjima o ovoj omladini — njenim naporima do kraja oružane borbe zatim njenom doprinosu u obnovi opustošene zemlje i ulozi te omladine u izgrađivanju socijalističkog samoupravljanja.

Eto, kroz ovaj napis »Komentar nekih stavova i brojčanih pokazatelja o omladini Vinodola u ustaničkim danima« htjelo se još jednom istaknuti, koliko je ta najavljena buduća prva tema o omladini Vinodola, složen i odgovoran posao i radi čega ju nije bilo moguće obraditi u datom roku i pokloniti je kao štivo Vinodolcima za jubilarnu godišnjicu ustanka, pa je ovo i poziv na suradnju svih koji mogu, pogotovo dokumentirano pridonijeti ovom zadatku koga se — normalno smatra i našim dugom omladini Vinodola, općenito.

BILJESKE

¹ Do siječnja 1941. godine, nigdje u Vinodolu nije ozvaničeno postojanje SKOJ-a u organizacionom smislu. Prve organizacije su (kroz dosadašnju literaturu) ozvaničene, i to — u Damlju 1. siječnja 1941. (Rafe Brožićević i Zvonko Petrinović — VZ I, str. 199) i Selcima 14. siječnja 1941. — po dolasku Rade Končara, 12. I 1941, na sastanak u »Boriće« — (dr Vinko Antić, »Vinodolska Selca u borbi«, str. 510). U drugim mjestima je postojao veći ili manji broj pojedinaca, koji je nosio u sebi opredjeljenje i po svome su se — ukoliko kao takvi nisu već bili »u evidenciji« — smatrali mladim komunistima.

² Tom anketom koja je završena travnja 1981. godine, dobiven je i ovaj ukupni broj (316) tih aktivista.

³ Prvi kongres SKOJ-a održan je u Beogradu, od 10. do 14. lipnja 1920. godine (SKOJ između dva rata 1919—1941. — Vojo Pekić).

⁴ Vjerojatno u praksi nije došao do izražaja prijem u SKOJ dvanaestogodišnjaka, to prije što se zna, da je zbog ondašnje uskosti organizacionih formi i oštra kriterija, izvan te organizacije postojao velik broj u svakom pogledu zrelije, čak napredne radničke omladine (SKOJ između dva rata 1919—1941. — Vojo Pekić).

⁵ »Prema Statutu« — usvojenom na II kongresu SKOJ-a — »u SKOJ je mogla biti primljena sva omladina od 12 do 25 godina« — ukoliko na ovo za intelektualnu omladinu nije utjecao — uvjet: provjeravanje, ispitivanje rada, karaktera,

pismena garancija dvaju aktivnih članova i konačna odluka mjesnog udruženja». (Doslovni navodi uzeti iz knjige »Revolucionarni omladinski pokret u Hrvatskoj 1919—1928« — Voja Rajčević.)

⁶ Na drugom kongresu SKOJ-a, koji je održan od 24. do 26. travnja 1923. u blizini Guštanja (Slovenija) i trećem — održan lipnja 1926. godine također kod Guštanja — donošeni su novi Statuti, prilagođeni ondašnjim uvjetima, gdje su vjerojatno i nastale te korekcije u godinama kao omladinska dob za prijem u SKOJ (SKOJ između dva rata 1919—1941. — Vojo Pekić).

⁷ Član 1. Statuta SSOJ, odnosno član 8. Statuta SSOH — određeno — kaže, da »članom SSOH može postati svaki omladinac od 14 do 27 godina koji to želi, koji prihvaća program SSOJ-a i statutarne odredbe SSOJ-a i SSOH i koji je spreman aktivno se angažirati u njihovom ostvarenju« (Statuti i statutarne odredbe SSOJ i SSOH — izdanje 1977. godine).

⁸ Ima mišljenja da bi se od zrelije omladinske dobi u konačnoj obradi teme o omladini — pod najavljenim naslovom — trebali među omladinu svrstati još, ako ne 1914. godište (27 godina 1941) a ono barem one rođene 1915, koji su 1941. imali 26 godina života. Realnost postoji a i vremenska mogućnost također, pa se treba — mjerodavno odlučiti.

⁹ Partizanski logor bio je prvobitno baza i sjedište okupljanja, te za život i borbu — organiziranje partizana, a nazivao se po nekom od geografsko-topografskih pojmova — »Viševica«, »Ričičko Bilo« itd., ili sastavu ljudstva u njemu — »Krmepotski«, »Griški« i sl., odnosno upotrebom oba pojma — »Zagonjsko-novljanski (partizanski logor) Krimea«. Naziv »partizanski logor« karakterističan je uglavnom za primorsko-goransko područje a zadržao se skoro do polovine 1942. godine, bez obzira na to što su tu već postojale prave vojne jedinice — npr. četne, pa i bataljonske formacije. U 1941. godini, u Vinodolu su formirani partizanski logori — »Viševica« 27. VII i »Bilo« 10. XI a počelo i osnivanje »Rujnika« (26. XII) te godine. Kasnije su formirani — 12. II 1942. »Krmepotski«, 8. III »Griški« a zatim — iste te 1942. godine i »Drivenički« partizanski logor.

¹⁰ Iz razloga što ovaj napis ne daje kompletan materijal, ostali smo na stajalištu da se ovdje — u principu — ne objavi ni jedno ime, iako su neka već sigurno prepoznatljiva.

¹¹ Uzrokom za tu nesređenost evidencije, u većini su bliža ili dalja poratna odseljenja (migracija) ljudi od kojih neka sežu i izvan Socijalističke Republike Hrvatske, a prisutni su i drugi uzroci.